

La necròpolis del Serral (Santa Maria de Miralles, Barcelona). Novetats sobre les necròpolis rurals durant l'antiguitat tardana

Jordina Sales i Carbonell*
Joan Enrich i Hoja*
Josep Serra i García*

Resum

En el present treball donem a conèixer els resultats de la intervenció arqueològica d'urgència realitzada a la necròpolis tardoantiga del Serral (Santa Maria de Miralles, l'Anoia). El jaciment el conformen un total de setze tombes de lloses, un fons de cabana i tres estructures d'ús desconegut. El fet d'haver pogut documentar el fons de cabana com a estructura de funcionament simultani a les tombes, ens ha permès obtenir una cronologia dels segles IV-V dC per a aquesta necròpolis, en base al material arqueològic recuperat dins d'aquesta estructura d'habitació, consistent en ceràmica, vidres, metall i un interessant lot de ceràmiques sigil·lates clares africanes que ens ha aportat la cronologia del jaciment. És interessant constatar l'associació de necròpolis i estructures d'habitació en medis rurals durant l'antiguitat tardana, ja que si bé durant l'edat mitjana aquest fenomen es tradueix en el conjunt format per sagrera més capella/església, ara cal buscar les diferents variants dins un món de transició i canvis constants com és el de l'antiguitat tardana

Resumé

Dans le présent travail nous donnons à connaître les résultats de l'intervention archéologique réalisée avec caractère d'urgence dans la nécropole tard-antiqué de El Serral (Santa Maria de Miralles, l'Anoia). Le site archéologique est composé de 16 tombes, un fond de cabane et trois structures de fonctionnement inconnu. Le fait d'avoir pu documenter le fond de cabane comme structure de fonctionnement simultané avec les inhumations, nous a permis d'obtenir une chronologie des IVe-Ve siècles aC pour cette nécropole, sur la base du matériel archéologique récupéré dans la cabane, consistant en céramique, verre, métal et un ensemble intéressant de céramiques sigillées claires africaines, qui nous ont fourni la chronologie du site. Il est intéressant de constater l'association de la nécropole et des structures d'habitation dans des contextes ruraux pendant l'antiquité tardive, puisque, si durant le moyen âge ce phénomène se traduit dans l'ensemble formé par une nécropole plus une église, aujourd'hui il est nécessaire de chercher les différentes variantes dans un monde de transition comme est l'antiquité tardive.

INTRODUCCIÓ

Durant els mesos d'octubre i novembre del passat 1995, per encàrrec del Servei d'Arqueologia

de la Generalitat de Catalunya, es va realitzar una excavació arqueològica d'urgència en el jaciment del Serral, situat dins el terme municipal de Santa Maria de Miralles (l'Anoia, Barcelona). La necròpo-

* ArqueoAnoia S.L. C/ Dinamarca, 3 Nau 8. 08700 Igualada.

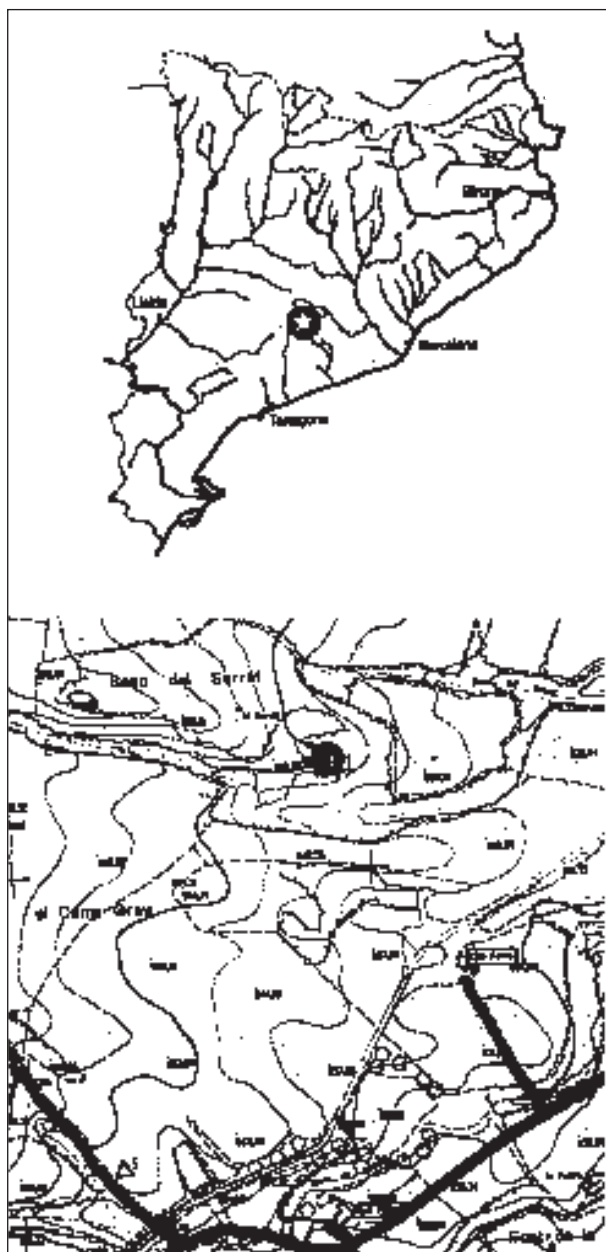

Figura 1. Mapa de situació del jaciment.

lis s'ubicava en un petit turó dins la vall de la riera de Santa Maria de Miralles, vall situada al sud-est de la serra del Pinyol, prop del límit amb l'Alt Camp i la Conca de Barberà (Fig.1), en un terreny caracteritzat per potents bossades de terrenys argilosos que són aprofitats per al conreu de la vinya. Precisament foren els treballs d'adequació del terreny per a plantar-hi vinya els que permeteren la descoberta però també la posterior destrucció d'aquest interessant jaciment.

El jaciment constava d'un mínim de 16 tombes documentades i quatre estructures, d'entre les

quals cal destacar un interessant fons de cabana, que fou el que, pels seus materials i per la seva relació física amb les tombes, ens permeté establir la cronologia de la necròpolis dins el món de la tardo-antiguetat (Lám. I, 1).

L'equip de camp el formaren: Raül Bartrolí, Joan Enrich, Jordina Sales, Josep Serra i Soledat Sánchez. Es comptà amb la col·laboració desinteressada de Jordi Enrich, Ramon Farrés i Explana-cions Tarrida S.A

PLANTEJAMENT DEL TREBALL DE CAMP I METODOLOGIA

La necròpolis es començà a excavar a partir de les tombes números 1 i 4, que foren les localitzades accidentalment per les màquines explanadores. 12 sepultures més es posaren al descobert després d'una acurada neteja superficial que a més, permeté localitzar tres estructures més fetes amb pedra, d'ús desconegut, i un fons de cabana (Fig. 2, Lám. I, 2). Degut al poc temps disponible, però, no es pogueren localitzar quatre tombes més que quedaven en els extrems de l'àrea delimitada per nosaltres, i que les màquines destruïren al finalitzar la nostra intervenció. Tot i això, les tombes s'han situat topogràficament i queden reflectides en la planta general del jaciment (unitat estructural 14, 15, 16 i 17).

Les tombes s'excavaren com a unitats estructurals (UE) individuals, documentant les seves tècniques constructives, la posició dels esquelets, la seva disposició respecte a les altres estructures funeràries. Les estructures d'ús desconegut no revestien cap complexitat ni estructural ni estratigràfica, per la qual cosa foren també excavades i documentades com a unitats individuals.

L'estructura més complexa era el fons de cabana, ja que a part de la seva naturalesa interfacial, no conservava cap material constructiu que en facilités la seva identificació. Aquesta petita estructura s'excavà amb una acurada metodologia consistent en coordinar cadascuna de les restes de material i de carbons que anaven apareixent, fet que va permetre documentar exhaustivament l'interior d'aquesta estructura.

Les quatre tombes últimes, que com ja hem dit abans varen ser destruïdes per les màquines, només pogueren ser situades a la planimetria general i es varen recollir part de les restes antropològiques per al seu posterior estudi.

El material arqueològic recuperat ha estat siglat de la següent manera: Inicials del jaciment

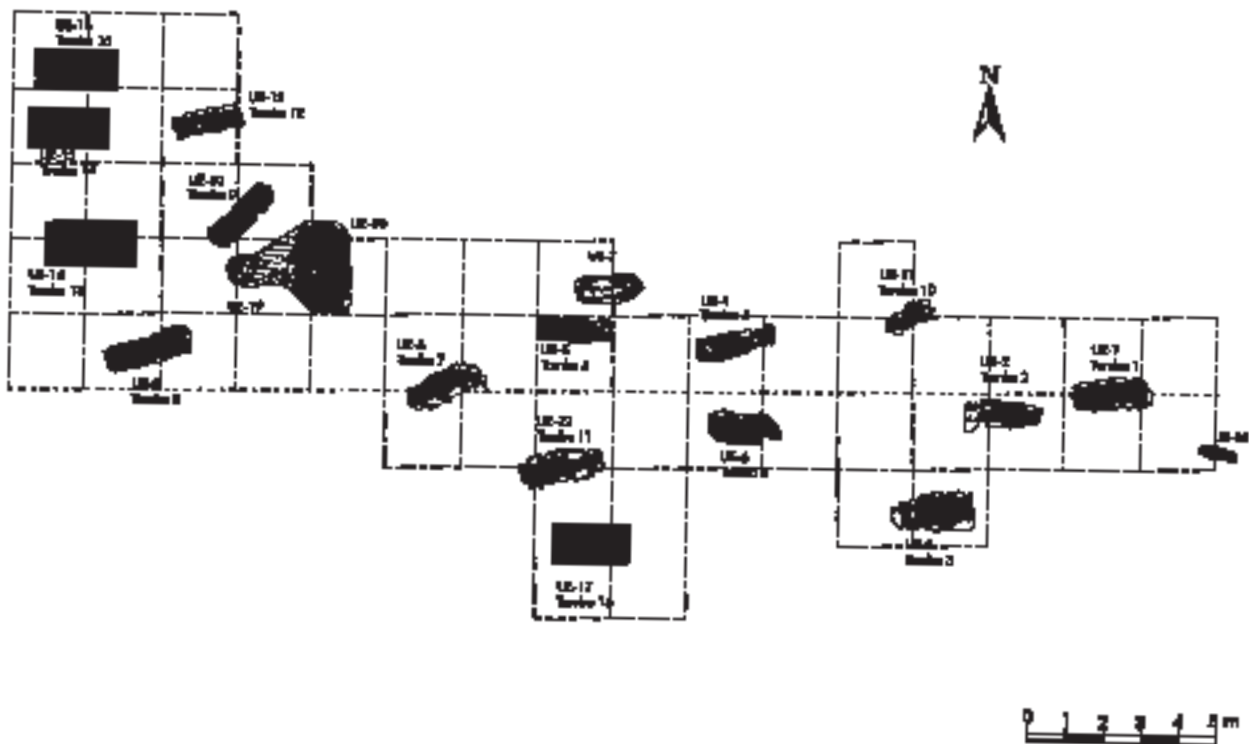

Figura 2. Planta General.

(SE) + any de la intervenció (95) + número de la peça: SE-95-1 / SE-95-2 / SE-95-3

LA SEQÜÈNCIA ESTRATIGRÀFICA

En el moment de començar la intervenció, el sòl de bona part del jaciment es trobava totalment remogut per les màquines, de manera que en aquestes zones la vegetació era inexistent. La resta estava cobert per una fina capa de vegetació consistent bàsicament en molsa. Immediatament després de la terra remoguda i de la capa d'humus, en alguns sectors es trobava un petit nivell de sediment que cobria les estructures del jaciment, totes elles excavades dins el terreny natural consistent en roca calcària en procés de descomposició i en alguna bossada d'arenisques. Lògicament, les tombes eren de fàcil localització degut a la presència de les lloses com a material constructiu, no així el fons de cabana, que com ja s'ha comentat anteriorment, fou localitzat i delimitat després d'una acurada neteja de la superfície. Aquest fons era format per un sol nivell d'ocupació.

Pel que fa a la microestratigrafia de les tombes, cal diferenciar entre les que aparegueren amb la coberta i les que aparegueren sense. Les que estaven tapades havien sofert un lent procés de colmatació (en alguns casos tot just estava

començant) consistent en la filtració de sediment a través de les esclotxes existents entre les lloses.

En resum, la seqüència estratigràfica del jaciment és senzilla, i més si tenim en compte que cadascuna de les tombes era estructuralment independent de la resta de tombes i d'estructures. Per tant no hi havia cap estructura que tallés o es superposés a les altres.

LES ESTRUCTURES FUNERÀRIES

Pel que fa a les estructures funeràries, la pràctica de la reutilització fa que el nombre d'individus inhumats sigui força superior al nombre d'estructures funeràries documentades. Així, mentre que les tombes excavades sumen un total de 12 (més les quatre destruïdes per les màquines), el nombre d'individus suma 26.

Respecte a la seva tècnica constructiva, les tombes foren projectades a partir d'una fossa excavada al terra natural. Aquesta fossa es revestia de lloses (alguns cops es deixava el terra sense enllosar), i els estrets espais que quedaven entre la fossa i les lloses es falcaven amb pedra petita i s'acabaven de reomplir amb la terra resultant d'excavar l'espai de la tomba. La descripció formal de les estructures funeràries és la següent:

TOMBA 1: Correspon a la unitat estructural 1.

TIPUS: Cista de parets de lloses verticals

FORMA: Planta: Lleugerament ovalada. Secció longitudinal: Fons pla, amb la capçalera lleugerament inclinada. Secció transversal: Fons pla i costats paral·lels.

COBERTA: Conservava algunes lloses fracturades.

CAPÇALERA: Una sola llosa recolzada sobre el terra natural, amb una falca.

PEU: Una sola llosa recolzada sobre el terra natural.

COSTAT DRET: Correspon al costat sud. Format per lloses recolzades sobre el terra natural, amb pedres més petites tapant els espais de separació entre llosa i llosa.

COSTAT ESQUERRE: Correspon al costat nord. Format per lloses recolzades sobre el terra natural, amb pedres més petites tapant els espais de separació entre llosa i llosa.

BASE: Fons excavat al terra natural.

MIDES: Llargada: 2,09 m. Amplada: 0,80 m. Profunditat: 0,35 m.

ORIENTACIÓ: 90° est.

RESTES ANTROPOLÒGIQUES: La tomba contenia un individu inhumat, en posició de decúbit supí. Es tractava d'un individu masculí, adult-madur (Pujol, 1995, 4).

RESTES MATERIALS: SE-95-90: Fragment informe de ceràmica grollera de cocció reductora, amb la pasta negra i verd fosc i les superfícies allisades. És una producció local de tradició romana, amb una cronologia similar a la de la cabana, que s'ha pogut datar en els segles IV-V.

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Tallava el terra natural.

TOMBA 2: Correspon a la unitat estructural 2.

TIPUS: Cista de parets de lloses verticals.

FORMA: Planta: Rectangular. Secció longitudinal: Fons pla i costats paral·lels. Secció transversal: Fons pla i costats paral·lels.

COBERTA: Conservava una petita llosa, possiblement de la tapa.

CAPÇALERA: Formada pel terra natural i per una llosa en posició horitzontal.

PEU: No es conservava en el moment de l'excavació.

COSTAT DRET: Correspon al costat sud. Conservava alguna llosa però restava incompleta.

COSTAT ESQUERRE: Correspon al costat nord. Conservava una llosa però restava incompleta.

BASE: Fons excavat al terra natural.

MIDES: Llargada: 1,97 m. Amplada: 0,67 m. Profunditat: 0,40 m.

ORIENTACIÓ: 95° sudest.

RESTES ANTROPOLÒGIQUES: La tomba no contenia cap resta.

RESTES MATERIALS: SE-95-99: (Fig. 64, 10). Fragment d'ascla, més ampla que llarga, amb un procés d'alteració considerable cap a la formació de pàtina blanca (SE-95-57).

Minúscul fragment informe de ceràmica oxidada, amb la pasta molt depurada i desgreixant de mica i quars (SE-95-58-59).

Fragment informe de *dolium*, amb desgreixant de quars i mica.

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Tallava el terra natural.

OBSERVACIONS: El fet que l'estructura estigués incompleta i que no contingués cap resta antropològica ens fa pensar que la tomba 2 va ser abandonada abans d'acabar la seva construcció, i per tant mai va arribar a ser utilitzada.

TOMBA 3: Correspon a la unitat estructural 3.

TIPUS: Cista de parets de lloses-blocs verticals.

FORMA: Planta: Lleugerament ovalada, amb el cap més estret que la resta. Secció longitudinal: Fons pla, amb els costats paral·lels. Secció transversal: Fons pla i costats paral·lels.

COBERTA: No es conservava.

CAPÇALERA: Formada per dos blocs de pedra superposats.

PEU: No es conservava en el moment de l'excavació.

COSTAT DRET: Correspon al costat sud. Conservava alguns blocs de pedra recolzats al terra natural.

COSTAT ESQUERRE: Correspon al costat nord. Conservava alguns blocs de pedra recolzats al terra natural.

BASE: Fons excavat al terra natural.

MIDES: Llargada: 2,15 m. Amplada: 1,05 m. Profunditat: 0,50 m.

ORIENTACIÓ: est-oest.

RESTES ANTROPOLÒGIQUES: La tomba contenia un individu inhumat, en posició de decúbit supí. Es tractava d'un individu masculí adult (Pujol, 1995, 5).

RESTES MATERIALS: SE-95-91: Fragment d'objecte de funcionalitat indeterminada, fet de pedra calcària, amb un fil tallant que dibuixa una circumferència.

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Tallava el terra natural.

TOMBA 4: Correspon a la unitat estructural 4.

TIPUS: Cista de parets de lloses verticals.

FORMA: Planta: Rectangular. Secció longitudinal: Fons pla i costats paral·lels. Secció transversal: Fons pla i costats paral·lels.

COBERTA: Conservava algunes lloses. Una d'elles era arrodonida (fet que ens pot fer pensar que és reaprofitada, ja que per les seves característiques sembla la tapa d'un *dolium*); per sota d'aquesta hi havia una llosa de travertí en procés de descomposició.

CAPÇALERA: Era formada per una llosa amb una falca.

PEU: Format per una llosa.

COSTAT DRET: Correspon al costat sud. Format per lloses recolzades sobre el terra.

COSTAT ESQUERRE: Correspon al costat nord. Format per lloses recolzades sobre el terra.

BASE: Formada per lloses horitzontals.

MIDES: Llargada: 2,05 m. Amplada: 0,62 m. Profunditat: 0,45 m.

ORIENTACIÓ: 65° nordest.

RESTES ANTROPOLÒGIQUES: La tomba contenia un individu inhumat que en el moment de la nostra intervenció no es trobava en la seva posició original, ja que la màquina explanadora l'havia posat parcialment al descobert; a més hi havia restes disperses d'un mínim de dos individus més. L'últim titular de la tomba, és a dir, l'afectat per la màquina explanadora, era un individu adult de sexe indeterminat (Pujol, 1995, 6).

RESTES MATERIALS: Inexistents.

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Tallava el terra natural.

TOMBA 5: Correspon a la unitat estructural 5 (Fig. 3).

TIPUS: Cista de parets de lloses verticals.

FORMA: Planta: Rectangular. Secció longitudinal: Fons pla i costats paral·lels. Secció transversal: Fons pla i costats paral·lels.

COBERTA: Formada per diverses lloses col·locades horitzontalment.

CAPÇALERA: Formada per una llosa vertical que es recolza al terra natural.

PEU: Format per una llosa vertical que es recolza sobre el terra natural.

COSTAT DRET: Correspon al costat sud. Format per tres lloses recolzades sobre el terra natural.

COSTAT ESQUERRE: Correspon al costat nord. Format per tres lloses recolzades sobre el terra natural.

BASE: Format en la seva totalitat per lloses col·locades horitzontalment.

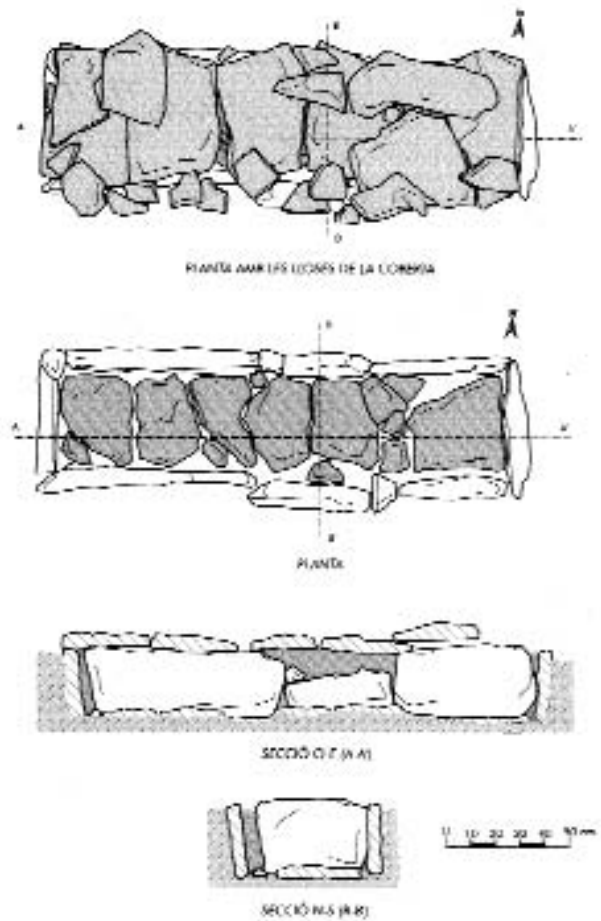

Figura 3. Exemple d'estructura funerària. Tomba 5 (UE 5). 1.- Planta amb les lloses de la coberta; 2.- Planta; 3.- Secció O-E (A-A'); 4.- Secció N-S (B-B').

MIDES: Llargada: 1,98 m. Amplada: 0,64 m. Profunditat: 0,28 m.

ORIENTACIÓ: 90° est.

RESTES ANTROPOLÒGIQUES: La tomba contenia un individu inhumat, en posició de decúbit supí. Es tractava d'un individu masculí adult-senil (Pujol, 1995, 7).

RESTES MATERIALS: Inexistents.

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Tallava el terra natural.

OBSERVACIONS: En el moment d'aixecar les lloses de tapa, vàrem poder comprovar que la tomba no havia completat el procés de colmatació, ja que faltaven uns 15 centímetres per tal que la terra arribés al nivell de la tapa.

TOMBA 6: Correspon a la unitat estructural 6.

TIPUS: Cista de parets de lloses verticals.

FORMA: Planta: Rectangular. Secció longitudinal: Fons pla i costats segurament paral·lels, tot i

que l'estat de la tomba no va permetre constatar aquest fet. Secció transversal: Fons pla i costats segurament paral·lels.

COBERTA: Inexistent en el moment de l'excavació.

CAPÇALERA: Inexistent en el moment de l'excavació.

PEU: Format per una llosa que es recolzava directament sobre el terra natural.

COSTAT DRET: Correspon al costat sud. No es conservava en el moment de l'excavació, ja que estava plenament afectat pel pas de les màquines.

COSTAT ESQUERRE: Correspon al costat nord. Conservava algunes lloses, recolzades sobre el terra natural.

BASE: Fons excavat al terra natural.

MIDES: Llargada: 1,79 m. Amplada: 0,78 m. Profunditat: 0,24 m. ORIENTACIÓ: 90° est.

RESTES ANTROPOLÒGIQUES: La tomba contenia varis ossos totalment remenats: una concentració a la zona del capçal i una altra concentració a la zona dels peus, però en el cantó extern de la llosa de tancament. Aquest fet ens fa pensar que aquesta llosa dels peus seria a la vegada part de l'estructura d'una ossera. Aquesta solució arquitectònica d'utilitzar una llosa com a paret mitgera entre una sepultura i la seva ossera, ha estat documentada en altres jaciments de cronologia similar com per exemple la necròpolis de Can Paleta (Sales, Serra, 1995, 17).

RESTES MATERIALS: Inexistents.

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Tallava el terra natural.

TOMBA 7: Correspon a la unitat estructural 8.

TIPUS: Cista de parets de lloses verticals.

FORMA: Planta: Ovalada. Secció longitudinal: Fons pla i costats paral·lels. Secció transversal: Fons pla i costats paral·lels.

COBERTA: Formada per lloses col·locades horitzontalment.

CAPÇALERA: Formada per una llosa que es recolzava sobre el nivell del terra natural.

PEU: Format per petits blocs de pedra col·locats un sobre l'altre i per un fragment informe de dolium.

COSTAT DRET: Correspon al costat sud. Format per diverses lloses que es recolzaven sobre el terra natural i per un fragment informe de dolium.

COSTAT ESQUERRE: Correspon al costat nord. Conservava diverses lloses que es recolzaven sobre el terra natural.

BASE: Fons excavat al terra natural.

MIDES: Llargada: 2 m. Amplada: 0,70 m. Profunditat: 0,32 m.

ORIENTACIÓ: 65° nord-est.

RESTES ANTROPOLÒGIQUES: La tomba contenia un individu inhumat, en posició de decúbit supí i un mínim de dos individus més en posició secundària, distribuïts entre els peus i la pelvis del primer individu. Es tractava de dos individus masculins adults i un infant de dotze anys de sexe indeterminat (Pujol, 1995, 9).

RESTES MATERIALS: SE-95-98-100: Aparegueren dos fragments informes de *dolium*, amb desgreixant de quars i mica. Estaven integrats a la tomba com a element constructiu.

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Tallava el terra natural.

TOMBA 8: Correspon a la unitat estructural 9.

TIPUS: Cista de parets de lloses verticals.

FORMA: Planta: Rectangular. Secció longitudinal: Fons pla i costats paral·lels. Secció transversal: Fons pla i costats paral·lels.

COBERTA: Formada per lloses col·locades horitzontalment.

CAPÇALERA: Formada per una llosa recolzada sobre el terra natural, amb una falca.

PEU: Format per una llosa recolzada sobre el terra natural.

COSTAT DRET: Correspon al costat sud. Format per diverses lloses recolzades sobre el terra natural.

COSTAT ESQUERRE: Correspon al costat nord. Format per diverses lloses recolzades sobre el terra natural.

BASE: Formada per lloses col·locades horitzontalment. MIDES: Llargada: 2,26 m. Amplada: 0,70 m. Profunditat: 0,36 m.

ORIENTACIÓ: 72° est.

RESTES ANTROPOLÒGIQUES: La tomba contenia un individu inhumat, en posició de decúbit supí (un individu masculí adult) i tota una sèrie d'ossos en posició secundària corresponents a un mínim de dos individus més (dos adults, un d'ells masculí i l'altre indeterminat), amb un crani al costat del crani de l'individu col·locat en posició anatòmica (Pujol, 1995, 10).

RESTES MATERIALS: Inexistents.

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Tallava el terra natural.

TOMBA 9: Correspon a la unitat estructural 10.

TIPUS: Cista de parets de lloses verticals.

FORMA: Planta: Rectangular. Secció longitudinal: Fons pla i costats paral·lels, amb la llosa dels peus lleugerament inclinada. Secció transversal: Fons pla i costats paral·lels.

COBERTA: Formada per diverses lloses col·locades horitzontalment.

CAPÇALERA: Formada per una llosa que es recolza sobre el terra natural.

PEU: Format per una sola llosa recolzada sobre el terra natural.

COSTAT DRET: Correspon al costat sud. Format per diverses lloses recolzades sobre el terra natural.

COSTAT ESQUERRE: Correspon al costat nord. No conservava cap llosa en el moment de l'excavació.

BASE: Fons excavat al terra natural.

MIDES: Llargada: 1,79 m. Amplada: 0,57 m. Profunditat: 0,41 m.

ORIENTACIÓ: 45° nord-est.

RESTES ANTROPOLÒGIQUES: La tomba contenia dos individus inhumats un sobre l'altre, en posició de decúbit supí, i les restes d'un mínim de cinc individus més en posició secundària, dos d'ells per sobre les lloses de tancament de la tomba. Tots ells eren individus adults indeterminats (Pujol, 1995, 11).

RESTES MATERIALS: SE-95-61 al SE-95-81 i SE-95-87 al SE-95-89: Es tracta d'un fragment informe de *terra sigillata* clara C, un altre de *dolium* i varis fragments informes de ceràmica grollera de producció local, amb les mateixes característiques que les que apareixen dins del fons de cabana datat als segles IV-V. Els fragments localitzats dins d'aquesta tomba es trobaven en cotes bastant superficials, a excepció de cinc fragments informes de ceràmica grollera local de coccio mixta, que es localitzaren en el mateix nivell que els esquelets.

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Tallava el terra natural.

OBSERVACIONS: En el nivell de les lloses de tapa, a la zona del capçal, s'hi localitzà una llosa arrodonida que no podem descartar com a estela funerària anepigràfica, tot i no trobar-se en posició vertical.

TOMBA 10: Correspon a la unitat estructural 11.

TIPUS: Cista de parets de lloses verticals.

FORMA: Planta: Rectangular. Secció longitudinal: Fons pla i costats paral·lels. Secció transversal: Fons pla i costats paral·lels.

COBERTA: No es conservava en el moment de l'excavació.

CAPÇALERA: Formada per dues petites lloses verticals recolzades sobre el terra natural.

PEU: Format per una llosa recolzada sobre el terra natural.

COSTAT DRET: Correspon al costat sud. Format per lloses recolzades sobre el terra natural.

COSTAT ESQUERRE: Correspon al costat nord. Format per lloses recolzades sobre el terra natural.

MIDES: Llargada: 1,29 m. Amplada: 0,55 m. Profunditat: 0,28 m.

ORIENTACIÓ: 60° est.

RESTES ANTROPOLÒGIQUES: La tomba contenia el crani d'un sol individu infantil. La resta dels ossos de l'infant no es conservaven.

RESTES MATERIALS: SE-95-85: Fragment informe de ceràmica grollera de coccio reductora, amb la pasta negra i marró fosc i desgredant de quars, mica i calcària. Té la superfície interior allisada. És una producció local de tradició romana, amb les mateixes característiques que la ceràmica grollera apareguda dins el fons de cabana datat en els segles IV-V.

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Tallava el terra natural.

TOMBA 11: Correspon a la unitat estructural 12.

TIPUS: Cista de parets de lloses verticals.

FORMA: Planta: Rectangular. Secció longitudinal: Fons pla i costats paral·lels, amb la llosa dels peus lleugerament inclinada. Secció transversal: Fons pla i costats paral·lels.

COBERTA: Formada per lloses horitzontals.

CAPÇALERA: Formada per una llosa recolzada sobre el terra natural

PEU: Format per una llosa recolzada sobre el terra natural.

COSTAT DRET: Correspon al costat sud. Format per lloses recolzades sobre el terra natural.

COSTAT ESQUERRE: Correspon al costat nord. Format per lloses recolzades sobre el terra natural.

BASE: Fons excavat al terra natural.

MIDES: Llargada: 2,12 m. Amplada: 0,85 m. Profunditat: 0,35 m.

ORIENTACIÓ: 80° est.

RESTES ANTROPOLÒGIQUES: La tomba contenia un individu masculí adult inhumat, en posició de decúbit supí. Al costat exterior sud de la tomba varen aparèixer també tota una sèrie d'ossos en posició secundària corresponents a un individu madur indeterminat (Pujol, 1995, 13).

RESTES MATERIALS: Inexistents.

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Tallava el terra natural.

TOMBA 12: Correspon a la unitat estructural 13.

TIPUS: Cista de parets de lloses verticals.

FORMA: Planta: Rectangular. Secció longitudinal: Fons pla i costats paral·lels. Secció transversal: Fons pla i costats paral·lels.

COBERTA: Formada per lloses col·locades horitzontalment.

CAPÇALERA: Formada per una llosa recolzada sobre el terra natural que estava falcada per una altra llosa.

PEU: Format per una sola llosa recolzada sobre el terra natural.

COSTAT DRET: Correspon al costat sud. Format per lloses recolzades sobre el terra natural.

COSTAT ESQUERRE: Correspon al costat nord. Format per lloses recolzades sobre el terra natural.

BASE: Fons excavat al terra natural.

MIDES: Llargada: 1,72 m. Amplada: 0,57 m. Profunditat: 0,32 m.

ORIENTACIÓ: 82° nordest.

RESTES ANTROPOLÒGIQUES: La tomba contenia un individu inhumat, en posició de decúbit supí. Es tractava d'una dona adulta, amb una edat estimada de 40-44 anys (Pujol, 1995, 14). Com que la tomba estava segellada i pràcticament no hi havia entrat terra, l'esquelet estava en perfecte estat de conservació en el moment d'aixecar les lloses de coberta.

RESTES MATERIALS: SE-95-82-83: Fragments de fons pla de ceràmica oxidada feta a torn, que molt possiblement correspon a un plat o a algun altre tipus de recipient obert. Té la pasta molt depurada i el color és taronja apagat. Estava sobre les lloses de la tapa de la tomba. SE-95-86: Fragment informe de ceràmica grollera de coccio reductora, pertanyent al coll d'una olla globular, de perfil en S. Té abundant desgredant de quars, mica i calcària. La pasta i les superfícies són negres, amb alguna taca verdosa.

Les peces aparegudes en aquesta tomba són produccions locals de tradició romana, amb les mateixes característiques físiques que les ceràmiques grolleres aparegudes dins del fons de cabana datat als segles IV-V.

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Tallava el terra natural.

A part de totes aquestes tombes que es pogueren excavar, també es varen documentar quatre tombes més, que varen ser destruïdes per les màquines encarregades d'explanar el turó on es trobava emplaçada la necròpolis. Aquestes sepultures eren també de lloses i totes elles contenien restes antropològiques.

LES ESTRUCTURES D'HABITACIÓ

Durant l'excavació, enmig de les estructures funeràries, tal i com ja s'ha comentat anterior-

ment, es localitzà i documentà una estructura de planta ovalada, de 2,78 per 1,64 metres, excavada a la part més alta del turó retallant el seu substrat geològic i al voltant de la qual es troben disposades algunes de les tombes localitzades. El seu eix més llarg està orientat de nord a sud. La fondària màxima conservada és de vint centímetres (Figura 4).

Pel que fa a la seva tècnica constructiva, cal senyalar que únicament s'ha constatat el retall del terra natural, sense cap preparació especial del sòl o dels límits de la cabana, per la qual cosa podem suposar que les seves parets molt possiblement estarien alçades amb materials peribles dels quals no s'ha conservat cap resta. El que sí s'ha localitzat dins del fons de la cabana han estat unes acumulacions de pedres, la utilitat de les quals es pot associar a la funció de falques per fixar els pals que sostindrien la coberta de l'estructura.

En el sediment que reblia el fons de la cabana, s'hi ha constatat una repartició de nombrosos i minúsculs carbons al llarg de tota la seva superfície, fet que podria ser conseqüència d'algun tipus d'acció combustiva realitzada dins de la cabana. Cal assenyalar, però, que l'excavació no ha permès documentar cap estructura de combustió clara.

També s'ha recuperat tot un conjunt de material arqueològic amb representació de cadascun dels elements més comuns dins d'una estructura d'habitació: ceràmica, metall, vidre i algun element lític.

LES ESTRUCTURES D'ÚS INDETERMINAT

Al llarg de l'excavació es localitzaren tres estructures d'ús indeterminat:

Unitat estructural 7: Aquesta estructura, situada al costat de la tomba 5, consistia en tota una sèrie de lloses col·locades horitzontalment, de tal manera que donava la sensació que s'hagués localitzat a coberta d'una sepultura. Aquest fet, però, quedà desmentit quan s'aixecaren les lloses d'aquesta estructura i es pogué comprovar que aquestes estaven directament recolzades sobre el terra natural. Podria tractar-se de lloses destinades a una sepultura que mai s'hauria arribat a construir, o bé podrien ser les lloses que haurien sobrat de la construcció d'una altra sepultura (per exemple, la tomba 5 que estava immediatament al seu costat). Una de les lloses tenia tres perforacions produïdes per una acció antròpica. Les mesures

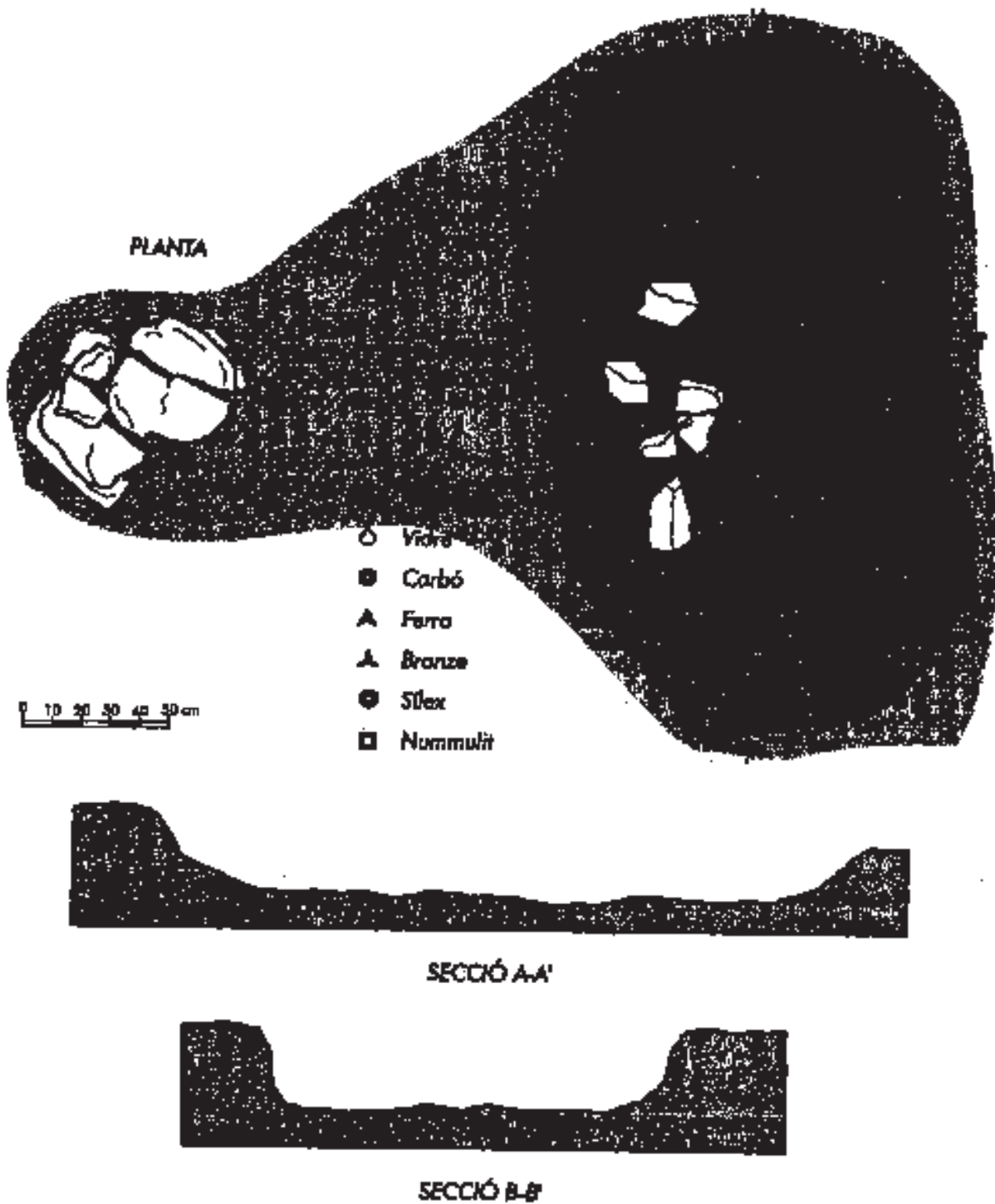

Figura 4. Unitat estructural 19 i planta i seccions del fons de cabana (UE 20).

generals de l'estructura eren 1,60 metres de llarg per 0,50 metres d'ample; el gruix de les lloses no sobrepassava els 2,50 centímetres.

Unitat estructural 18: Es tracta d'una estructura situada a l'extrem est de la necròpolis, orien-

tada est-oest (95° sudest). Consistia en tres lloses dretes i recolzades directament sobre el terra natural. Desconeixem l'ús de l'estructura, però no descartem la possibilitat que es tractés d'algun tipus de senyalització per a la partició d'espais, o

bé fos un indicador del límit de la necròpolis, ja que com hem dit aquesta estructura queda situada en un dels extrems del jaciment. Les seves mesures eren de 0,96 metres de llarg per 0,19 metres d'ample.

Unitat estructural 19: Estructura situada a l'oest de la cabana, a 1,50 metres de distància, consistent en unes lloses recolzades sobre el terra natural. Medeix, 0,60 per 0,70 metres. Desconeixem el seu ús, però creiem que tindria alguna relació estructural amb el fons de cabana (unitat estructural 20).

EL MATERIAL ARQUEOLÒGIC

El material arqueològic recuperat és extremadament interessant per a l'estudi de les produccions locals de ceràmica comuna dels segles IV-V. Normalment es fa difícil ubicar cronològicament certes produccions d'aquest tipus de ceràmica, exceptuant casos com els de l'abocador del carrer de

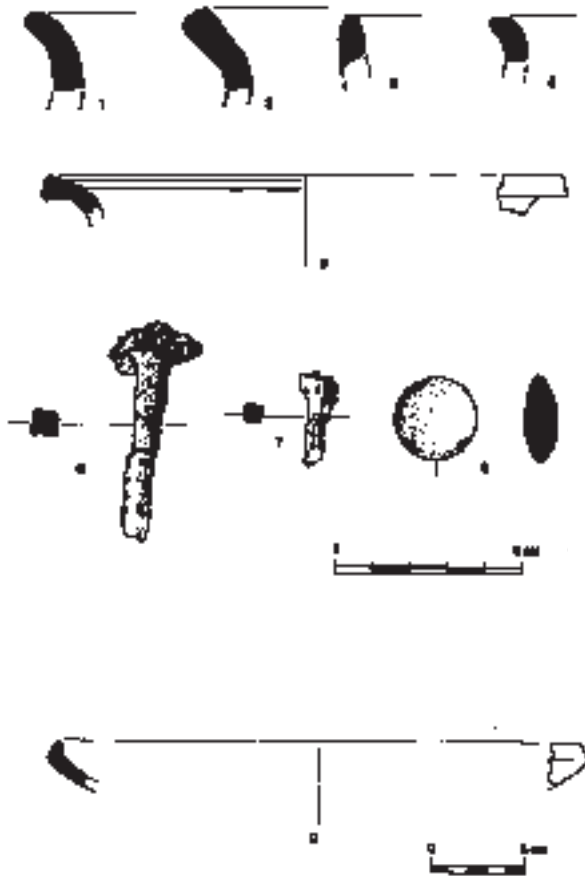

Figura 5. Material localitzat dins del fons de cabana.

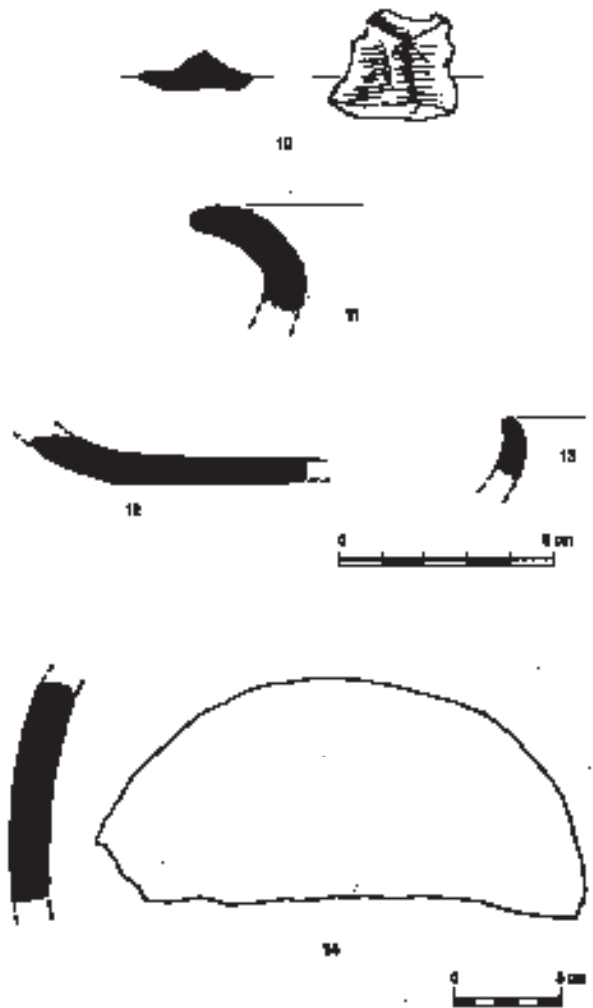

Figura 6. Materials localitzats a l'entorn del jaciment.

Vila-Roma, a Tarragona (Subias, Remolà, 198, 223) on surten importacions i altres produccions industrials perfectament datables.

En el cas del Serral s'ha pogut associar un lot de sigil·lates clares pertanyents a aquests segles amb tota una sèrie de produccions locals de ceràmica grollera. Aquest conjunt fou localitzat dins el fons de cabana. Es tracta de pastes grolleres amb coccions generalment mixtes que segueixen una tradició de produccions romanes de ceràmica de cuina. Aquestes produccions arriben de forma segura fins al segle IX, tal i com s'ha documentat al jaciment de Vilaclara de Castellfollit del Boix (Enrich, Enrich, Pedraza, 1995), i són les precessores de la coneguda ceràmica grisa medieval dels segles XI-XII.

La resta de materials es trobava en diferents nivells dins de les tombes i també superficialment a l'entorn de la necròpolis.

A continuació passem a descriure els materials més destacats per sectors (els materials localitzats dins de les tombes estan descrits en l'apartat de les estructures funeràries).

MATERIALS DEL FONS DE CABANA

SE-95-6: Fragment informe d'una làmina o plaqueta de bronze de 0,80 centímetres.

SE-95-16: (Fig. 5, 1). Fragment de vora exvasada i coll d'una olla de ceràmica grollera de perfil en S, feta a torn lent, de cocció reductora. La pasta té tonalitats que van del verd clar al negre i conté abundant desgreixant de quars i mica daurada, així com calcària. Té les superfícies allisades. És una producció local que cal situar cap al segle IV-V, ja que surt associada a les sigil·lates clares que ens han proporcionat aquesta cronologia.

SE-95-20: (Fig. 5, 5). Fragment de vora i cos d'un cossi de ceràmica sigil·lata clara africana, amb pasta tipus D1, forma Hayes 67. El vernís és marró fosc, està molt perdut i no és de molt bona qualitat. Està considerada com una de les formes més difoses i típiques de la segona meitat del segle IV (Paz, 1991, 195). Hayes la data des de l'any 360 fins a mitjans del segle V.

SE-95-31: (Fig. 5, 3). Fragment de vora recta d'un recipient de ceràmica de pasta grollera, possiblement un plat fons, de cocció oxidant. Té abundant desgreixant de quars, mica daurada i partícules negres d'origen orgànic. És una producció local que cal situar cap al segle IV-V, ja que surt associada a les sigil·lates clares que ens han proporcionat aquesta cronologia.

SE-95-42: (Fig. 5, 8). Fòssil de nummulit. És un element al·lòcton i es trobava dins el fons de cabana, per tant formava part de la cultura material documentada en aquest lloc d'habitació.

SE-95-43: (Fig. 5, 4). Fragment de vora i coll d'una olla de ceràmica grollera de perfil en S, feta a torn lent i cocció reductora. La pasta és de color gris verdós, amb abundant desgreixant de quars i mica. Té la superfície exterior allisada. És una producció local que cal situar cap al segle IV-V, ja que surt associada a les sigil·lates clares que ens han proporcionat aquesta cronologia.

SE-95-45: (Fig. 5, 2). Fragment de vora de llavi pla i coll d'una olla de ceràmica grollera de perfil en S, de cocció reductora, feta a torn lent, amb abundant desgreixant de quars i mica; la pasta és de color verd grisós. Té les superfícies lleugerament allisades. És una producció local que cal

situar cap al segle IV-V, ja que surt associada a les sigil·lates clares que ens han proporcionat aquesta cronologia.

SE-95-47: (Fig. 5, 9). Fragment de vora i cos d'una font o plat fons de ceràmica sigil·lata clara africana, pasta tipus D1, forma Hayes 61A. La pasta és de color carbassa marronós. El vernís és vermell fosc, sense brillantor i molt perdut; el trobem a la cara interna i externa de la peça. Aquest tipus de sigil·lata clara es troba en nivells del segle IV i V i està molt difosa per la costa atlàntica i la costa mediterrània (Delgado, 1975, 263-264).

SE-95-53: (Fig. 5, 6). Clau de ferro de secció quadrangular, amb la cabota arrodonida. Fa 5,90 centímetres de llarg i la cabota fa 2,70 centímetres de diàmetre.

SE-95-54: Fragment informe de vidre, molt deteriorat, amb una patina negrosa, producte de la combustió. És una producció que cal situar cap al segle IV-V, ja que surt associada a les sigil·lates clares que ens han proporcionat aquesta cronologia.

SE-95-55: (Fig. 5, 7). Clau de ferro, de secció quadrangular i de cabota quadrada. Fa 2,30 centímetres de llarg i la cabota fa 1 centímetre d'ample.

ALTRES

Varen aparèixer nombrosos fragments informes de ceràmica grollera de cuina de producció local, amb coccions oxidants, reductores i mixtes. També un variat nombre de fragments informes de sigil·lates clares C, C2 i D.

MATERIALS LOCALITZATS ENTORN DEL JACIMENT

SE-95-104: (Fig. 6, 14). Tapa de *dolium* de gran diàmetre (46 centímetres). La pasta conté abundant desgreixant de quars, mica i calcària. Degut a que s'han documentat altres fragments de *dolium* com a elements constructius de les tombes, creiem possible que aquesta peça, reaprofitada, formés part també d'alguna sepultura.

SE-95-102: (Fig. 7). Fragment de llosa calcària amb tres perforacions produïdes per la mà de l'home. Formava part de la unitat estructural 7.

ALTRES MATERIALS

A més dels materials descrits, també es varen documentar els següents fragments informes: frag-

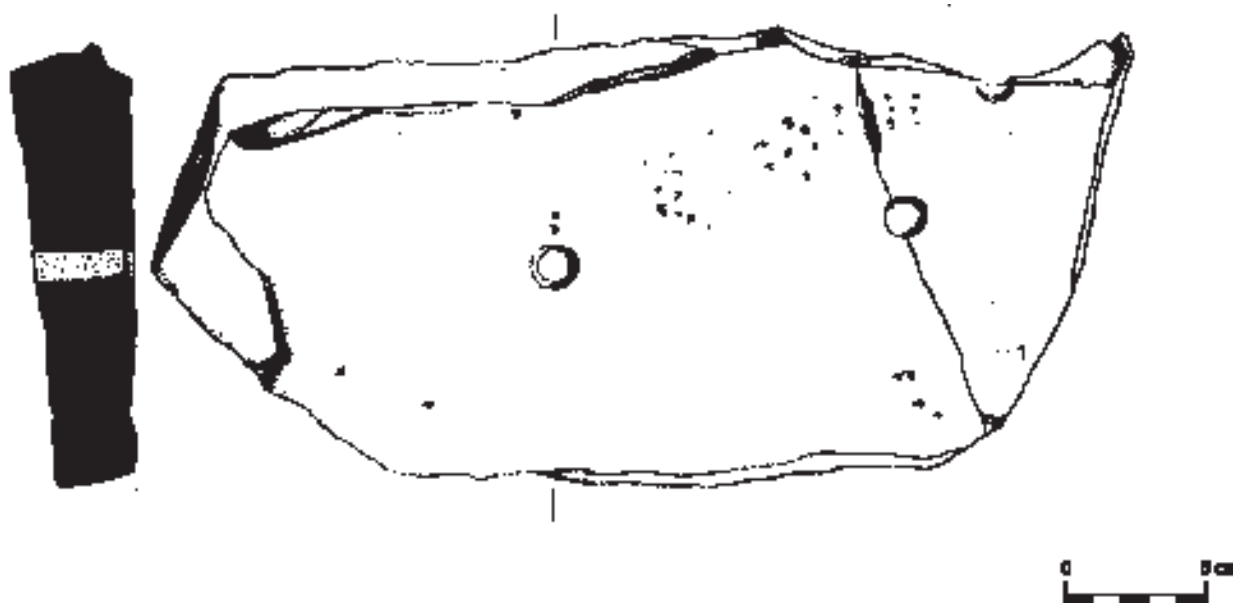

Figura 7. Llosa amb perforacions de la unitat estructural 7.

ment de ceràmica corresponent a una sigil·lata clara de tipus indefinit, ja que la peça es troba molt rodada i gairebé no conserva el vernís; fragment de ceràmica de cocció oxidant, amb la pasta carbassa. Conté desgreixant de quars i partícules negres d'origen basàltic, que ens podrien estar indicant que es tracta d'una importació italiana; fragments de dolium, amb abundant desgreixant de quars i mica; fragment d'una àmfora romana de procedència i tipus indeterminats. La pasta és groga verdosa a l'exterior i carbassa a l'interior. El desgreixant és de quars, calç, mica i una arena de fines partícules de basalt.

CONCLUSIONS

El jaciment de la necròpolis del Serral cal emmarcar-lo dins del context cronocultural de l'antiguitat tardana del llevant peninsular, amb una cronologia que a *grosso modo*, se situa entre els segles IV-VIII (313-711), i que de manera més concreta -segons les dades provinents de la intervenció arqueològica- correspondria als entorns dels segles IV-V. Aquesta cronologia ens l'aporten principalment:

- El material arqueològic, i sobretot les importacions africanes localitzades dins el fons de cabana.

- La tipologia constructiva de les tombes, que tot i no ser única ni exclusiva d'aquesta època, encaixa perfectament amb les dates proposades.

Una dada interessant que hem pogut constatar és la reutilització dels espais funeraris. Aquesta pràctica ens evidencia que hi hauria més d'una generació enterrada i que possiblement l'espai destinat a necròpolis era limitat. El fenomen de la reutilització es documenta a moltes altres necròpolis de cronologia similar: a l'església de Sant Menna es constata aquesta pràctica amb més freqüència a les primeres fases de la necròpolis (corresponents als segles V-VIII), amb un índex del 18,20 per cent, i devalla a mida que avança la cronologia (Roig, Coll, Molina, 1995, 112); a la necròpolis paleocristiana de *Tàrraco*, el percentatge de reutilitzacions documentat durant la intervenció efectuada pel TED'A durant el 1987 en el sector del Parc de la Ciutat, fou del 21,35 per cent (TED'A, 1987, 129). A la necròpolis del Serral l'índex de reutilització és de gairebé el 50 per cent.

La reutilització és un fet molt freqüent durant la història dels pobles que practiquen el ritus de la inhumació, i per tant no ens ha d'extranyar que juntament amb l'últim titular de la tomba es deixin els ossos dels titulars anteriors. De fet, encara avui és freqüent veure en els nostres cementiris com es reaprofiten els *loculi* -o nínxols-, sempre que hi hagi una relació de sang o parentiu. Per tant gairebé podem assegurar que a les tombes reutilitzades del Serral hi havia individus d'una mateixa família.

Aquesta constatació ens porta a plantejar-nos la possibilitat que El Serral fos un cementiri de

caràcter comunal, pertanyent a diferents famílies o nuclis familiars que habitaven la zona, tot i que no es coneixen evidències arqueològiques o documentals d'aquests possibles hàbitats. L'única possible evidència d'habitació propera la trobem en una petita elevació situada just davant del turó de la necròpolis, a uns 50 metres de distància, on es localitzaren alguns materials ceràmics superficials que cronològicament poden correspondre al període d'utilització de la necròpolis.

També s'ha d'apuntar que no hi ha superposició estratigràfica vertical d'estructures (només existeix un nivell d'estructures i cap d'elles es talla o és tallada per una altra), tot i que podria existir una superposició horitzontal, tal i com passa a la necròpolis visigoda del Carpio del Tajo (Ripoll, 1985); de fet hem constatat que la tècnica constructiva de les tombes del Serral és menys acurada a mesura que ens anem allunyant del cim del turó, on hi trobem les estructures més ben construïdes. Aquest fet i la suposició lògica que l'origen d'una necròpolis ubicada en un turó cal buscar-lo en els punts més alts, ens porta a concloure que les tombes que s'extenen al llarg del turonet són les més recents.

Al marge d'aquesta constatació, ens interessa més comentar la relació física entre les tombes i el fons de cabana, ja que aquest fou el camí que ens portà a establir la cronologia del jaciment: el fet que cap tomba no talli ni es superposi al fons de cabana - que a més ocupa un lloc central i preminent dins l'espai de la necròpolis - implica un respecte per l'espai que ens està demostrant el funcionament coetani de les tombes i l'habitable. Inclús ens pot estar indicant que la cabana formava part de la necròpolis. Aquest fons es localitzà gràcies a una acurada neteja de la superfície del sòl i la seva troballa, poc habitual en contextos de necròpolis rurals, representa una important novetat i alhora ens ha de fer reflexionar sobre la veritable presència d'estructures associades a necròpolis rurals antigues, ja que les circumstàncies de la troballa d'aquest fons de cabana ens porten a pensar que es tracta d'un tipus d'estructura freqüent en altres necròpolis de cronologia similar, i cal sospitar la seva possible presència quan en les memòries d'excavació o en articles científics llegim: "...als voltants de les tombes es varen localitzar diversos materials dispersos, segurament pertanyents a un assentament anterior i que en l'actualitat resta destruït... Per tant cal considerar la cronologia de la necròpolis com a posterior a la datació que ens proporcionen aquests materials."

De fet aquesta és l'afirmació errònia que nosaltres molt probablement hauríem fet de no haver tingut la sort d'identificar i delimitar una interfàcia tipus

fons de cabana, arrassat, excavat directament sobre el terreny natural, i aparentment en un context que no li corresponia, tot i que en anteriors articles ja advertíem de la possible presència d'aquests tipus d'estructures: "...s'ha d'incloure la possibilitat de que aquestes necròpolis tinguessin algun tipus de temple de fusta, i en aquests casos una excavació acurada hauria de permetre localitzar les rases de fonamentació o bé altres unitats interfacials semblants als coneguts fons de cabana prehistòrics." (Sales, 1993-1994, 322).

Pel que fa a la funcionalitat d'aquesta estructura, donat que el seu funcionament és coetani al de les tombes, que ocupa un lloc predominant i central dins de l'espai de necròpolis i que les seves reduïdes dimensions no fan d'aquesta estructura un lloc gaire apte per viure-hi, ens inclinem a pensar que es podria tractar d'un petit temple o construcció amb connotacions rituals.

Una dada que cal remarcar referent al ritual d'enterrament practicat en aquesta necròpolis és l'orientació de les sepultures: de nou ens trobem davant una orientació est-oest, amb el cap dels individus mirant cap a llevant. Aquesta pràctica ritual, si bé tradicionalment s'associa al culte cristià, també s'ha de dir que no dona una certesa absoluta que la necròpolis sigui plenament cristiana, ja que cal recordar que el culte al sol va adquirir una gran importància a partir del baix imperi, i que més tard l'església va assimilar el culte solar al cristianisme. Per tant, sí que podem afirmar que les tombes tenen una intencionalitat clara d'orientació cap a la sortida del sol, però no sabem si la població del Serral practicava un culte pagà o bé un culte ja assimilat al cristianisme.

Per últim cal dir que durant el 1988 es va excavar una necròpolis similar, i geogràficament molt propera a la necròpolis del Serral. Tot i que es coneixen altres necròpolis semblants a la resta de la comarca (Enrich, Enrich, 1974; Sales, 1993; Sales, Pedraza, 1993; Sales, Serra, 1995), en aquest cas conflueixen varis factors alhora que permeten establir una connexió directa. Es tracta de la necròpolis del Camp de l'Alzina (Torroelles de Foix, Alt Penedès) amb tota una sèrie de tombes tipològicament idèntiques a les del Serral (tot i que aquesta no és una característica que permeti fer afirmacions rotundes), i on a la vegada es localitzà una sivella de cinturó amb característiques semblants a les sivelles dels segles IV-V (Vallès, Bosch, 1994, 117). Per tant, en aquest cas la coincidència de les característiques tipològiques amb les cronològiques ens permeten establir paral·lelismes força clars entre els dos jaciments.

BIBLIOGRAFIA

- AGUAROD, C. (1991): *Cerámica romana importada de cocina en la Tarraconense*. Zaragoza
- AQUILUÉ, X. (1989): *Les ceràmiques comunes de producció africana, dins un abocador del segle V d.C en el Fòrum Provincial de Tàrraco*. Tarragona
- DELGADO, M. (1975) *Les sigillées claires*. Fouilles de Conimbriga IV. Les Sigillées. París
- ENRICH, J., ENRICH, J. (1974): *Sepulturas medievales en el collet de Sant Pere Màrtir*. Información Arqueológica, 15. Barcelona
- ENRICH, J., ENRICH, J., PEDRAZA, LL. (1995): *Vilaclara de Castellfollit del Boix (El Bages). Un assentament rural de l'antiguitat tardana*. Igualada.
- FARRÉS. R., SERRA, J. (1991): *Dues noves sepultures alt-medievales a la comarca de l'Anoia*. Estrat, 4. Igualada.
- JÁRREGA, R. (1992): *La comarca de l'Anoia a l'època tardo-romana. Un estat de la qüestió*. Estrat, 4. Igualada.
- KEAY, S. J. (1987): *La importación de vino y aceite en la Tarraconense oriental en la antigüedad, dins El vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al mediterrani occidental*. Badalona.
- PAZ, J. A. (1991): *Cerámica de mesa romana de los siglos III al IV dC en la provincia de Zaragoza*. Zaragossa.
- RIPOLL, G. (1985): *La Necrópolis Visigoda de El Carpio de Tajo (Toledo)*. Madrid.
- ROIG, J.; COLL, J.M.; MOLINA, J.A. (1995): *L'Església Vella de Sant Menna*. Sentmenat: *del segle V al XX. 1500 anys d'evolució històrica*. Sentmenat.
- SALES, J. (1993): *Tombes i necròpolis isolades a la comarca de l'Anoia*. Acta Mediaevalia Historica et Archaeologica, pp. 14-15. Barcelona.
- SALES, J. (-): *La problemàtica cronocultural de les necròpolis durant l'Antiguitat Tardana*. Actes del Congrés d'Homenatge al Dr. Pere de Palol (Girona, 1995) (en premsa).
- SALES, J., PEDRAZA, LL. (1993): *La necròpolis isolada de la Vinya del Tallaret*. Estrat, 6. Igualada.
- SALES, J., SERRA, J (1995): *Intervenció d'urgència a la necròpolis tardo-antiga de Can Paleta (memòria inèdita dipositada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya)*.
- SUBÍAS, E., REMOLÀ, J. A. (1989): *La ceràmica grollera, dins Un abocador del segle V d.c en el Fòrum Provincial de Tàrraco*. Tarragona.
- SUCHEY, J.M., BROOKS, S. (1990): *Skeletal age determination based on the os pubis: a comparison of the Acsadi-Nemeskeri and Suchey-Brooks methods*. Human Evolution, 5, 3, pp. 227-238.
- TED'A (1987): *Els enterraments del Parc de la Ciutat. I la problemàtica funerària de Tàrraco*. Tarragona.
- VALLÉS, J., BOSCH, J. M. (1994): *Hipòtesis sobre l'espai funerari rural del segle quart al segle onze. El Camp de l'Alzina, un exemple de cementiri comunal, dins Olerdulae*. Vilafranca del Penedès.

LÁMINA I

1.- Vista general del jaciment.

2.- Fons de cabana.